

BUDAPESTI GAZDASÁGI FŐISKOLA
PÉNZÜGYI ÉS SZÁMVITELI FŐISKOLAI KAR

Közgazdaságtan Tanszék

Makroökonómiai fogalmak, meghatározások

© Dr. Nagy András, 2004

A szerző művét az Általános GNU-licenc hatálya alá helyezi.

Ezt a művet bárki lemásolhatja, sokszorosíthatja, terjesztheti ellenszolgáltatásért vagy a nélkül, átírhatja a következő feltételek betartása mellett:

- Köteles ugyanezeket a jogokat bárki más számára ugyanilyen formában biztosítani;
- Köteles a szerző (és valamennyi korábbi módosító) nevét feltüntetni;
- Köteles pontosan jelezni (saját nevével ellátva) az általa eszközölt változtatásokat és az általa módosított változat eredeti forrását;
- Köteles az általa terjesztett példányokat hasonló copyleft-tel ellátni;
- Ezek a feltételek automatikusan kiterjednek a szöveg megváltoztatott részeire is.

Tartalomjegyzék

1. BEVEZETÉS	3
2. A MAKROÖKONÓMIA ALAPÖSSZEFÜGGÉSEI	4
<i>Az SNA alapmutatói</i>	<i>5</i>
<i>Az ESA mutatói</i>	<i>5</i>
3. A MAKROGAZDASÁGI EGYENSÚLY ELMÉLETE	8
<i>Neoklasszikus egyensúlyi modell</i>	<i>8</i>
<i>A keynesi egyensúlyi modell</i>	<i>10</i>
<i>Monetarista egyensúlyi modell</i>	<i>13</i>
<i>A makrogazdaság egyensúlyzavarai</i>	<i>13</i>
<i>Az egyensúly elemzése az IS-LM görbék módszerével</i>	<i>15</i>
4. NÖVEKEDÉS A GAZDASÁGBAN	16
<i>Keynesi típusú növekedési modell</i>	<i>17</i>
<i>Neoklasszikus típusú növekedési modell</i>	<i>18</i>
<i>Jánossy Ferenc növekedési modellje</i>	<i>19</i>
5. CIKLIKUS INGADOZÁSOK A GAZDASÁGBAN	20
6. A GAZDASÁGPOLITIKA A MAKROGAZDASÁGI CÉLOK SZOLGÁLATÁBAN	21
<i>Fiskális gazdaságpolitikai eszközök</i>	<i>21</i>
<i>Monetáris gazdaságpolitikai eszközök</i>	<i>22</i>

1. BEVEZETÉS

Makroökonómia - az elméleti közgazdaságtan azon ága, amely a gazdaság egészét az aggregált összefolyamatok (kibocsátás, jövedelemelosztás, egyensúly, növekedés stb.) elemzésén keresztül vizsgálja.

Merkantilizmus - az a közgazdaságtani irányzat, (XVII-XVIII sz. - fő képviselői Serra, Colbert) amely szerint az arany (a pénz) a nemzet gazdagságának megtestesítője, ezért az államnak fejlesztenie kell a külkereskedelmet, elő kell segítenie a gyarmatosítást, hogy minél több arany (pénz) áramoljon az országba.

Fizokratizmus - az a közgazdaságtani irányzat (XVIII. sz. - fő képviselői: Turgot, Quesnay), amely szerint a gazdagság egyedüli forrása a mezőgazdaság, a gazdaság magától jól működik, mert természetes rendje ezt biztosítja, az állam csak zavarhatja ezt.

Klasszikus közgazdaságtan - az a közgazdaságtani irányzat (XVIII-XIX. sz. - fő képviselői: Petty, Smith, Ricardo, Say), amely szerint a gazdaság jó működését a piac "a láthatatlan kéz" biztosítja, ezért az állam csak "éjjeli őr" legyen.

Neoklasszikus közgazdaságtan - az a közgazdaságtani irányzat (XIX. sz. vége-XX. sz. eleje - fő képviselői: Fisher, Marshall, Pigou, Hicks), amely a klasszikus közgazdaságtanból és a mikroökonómiából (Gossen, Jevons, Walras, Edgeworth, Pareto) indul ki, s amely szerint a gazdaságban általában egyensúly van, ezért az kiszámítható, így az államnak nem szabad megzavarni a piac mechanizmusát.

Keynesizmus - (XX. sz. második harmadától - megalkotója Keynes) az a közgazdaságtani irányzat, amely szerint a "magára hagyott gazdaság" az elégtelen kereslet és a gazdaság szereplőinek pszichológiája (a jövő bizonytalan) miatt működésképtelen, ezért az államnak kell megteremtenie az egyensúlyt.

Postkeynesianizmus - az az irányzat (XX. sz. második fele - fő képviselői: Kaldor, Harrod, Domar, J. Robinson), amely kijavítja, kiteljesíti Keynes modelljét.

Neokeynesianizmus - az a közgazdaságtani irányzat (XX. sz. második fele - fő képviselői: Tobin, Modigliani), amely a keynesi modellt igyekszik a megváltozott viszonyokhoz igazítani.

Neoklasszikus szintézis - az a közgazdaságtani irányzat (XX. sz. közepe - képviselői: Samuelson, Arrow, Debreu), amely beépíti a keynesi modellt a neoklasszikus elméletbe, tükrözve a vegyes gazdaság viszonyait.

Monetarizmus - az a közgazdasági irányzat (a XX. sz. második felében - fő képviselői: Friedman, Schwartz - Chicágoi iskola), amely szerint, ha a központi bank a pénzforgalmat jól szabályozza, a gazdaság egészségesen működik.

Új klasszikus makroökonómia - az a közgazdasági irányzat, (a XX. sz. végén - fő képviselői: Lucas, Sargent, Wallace, Barro), amely az adaptív várakozások helyébe a racionális várakozásokat állítja, így a gazdaságpolitika hatástalanná válik.

Nem egyensúlyi modellek (Disequilibrium - modell) - azok az irányzatok (a XX. sz. végén - fő képviselői: Grossman, Malinvaud, Kornai) amelyek szerint a piac a ragadós árak, bérek mellett nem tisztul meg, így a magasan szervezett társadalom gyorsabban reagál az egyensúlytalanságokra, mint a piac s így működőképes.

Statikus elemzés - a modellek változói nem függenek az időtől, vagy ami ugyanaz, a vizsgálat által átfogott időtáv pillanatszerű.

Komparatív statikus elemzés - alternatív állapotokat hasonlít össze anélkül, hogy vizsgálná, az időben miért és hogyan jutott a gazdaság egyik állapotából a másikba.

Dinamikus elemzés - az, amikor a változók értékei különböző időpontokra vagy időszakokra vonatkoznak, és magyarázatot ad a változásokra is.

Várakozások - a különböző változók jövőbeni értékeire vonatkozó, azokat általában anticipáló elképzelések.

Kettős aggregálás - az a módszer, amikor egy felől a gazdasági szereplők tevékenységeit különböző *szektorokba*, más felől a javak tömegét csoportokba, összjavakba (aggregált termékekbe) vonjuk össze.

2. A MAKROÖKONÓMIA ALAPÖSSZEFÜGGÉSEI

Gazdasági szektor - a gazdasági szereplők azon tevékenységeinek összessége, amelyek azonos célokat követnek, azonos jellegű gazdasági döntéseket valósítanak meg. Aggregált kategória.

Háztartás szektora - azon tevékenységek összessége, amelyek közvetlenül a személyes szükségletek kielégítésére irányulnak, tehát a végső fogyasztás színtere.

Vállalat szektora - azon tevékenységek összessége, amelyekkel javakat termelnek, forgalmazznak, pénzügyi tranzakciókat bonyolítanak jövedelem (profit) szerzés céljából.

Állam szektora - azon gazdasági tevékenységek összessége, amelyekben az állam közhatalmi, gazdaságszervező (érdekegyeztető) és köztulajdonosi funkciói érvényesülnek.

Külföld szektora - azon külföldi gazdasági szereplők tevékenysége, akik tartósan kapcsolódnak a vizsgált ország gazdaságához (export-import, tőkeáramlás stb.).

Makrokibocsátás (Jele: $O = Output$) - egy időszak (általában egy év) alatt a gazdaságban létrehozott javak összessége.

Nominális makrokibocsátás - az output folyó árakon aggregálva.

Reál makrokibocsátás - az output változatlan árakon aggregálva.

Makrojövedelem (Jele: $Y = Yield$) - a realizált makrokibocsátás.

Elsődleges jövedelem(elosztás) - a makrojövedelem elosztása az erőforrások tulajdonosai között (munka-tőkejövedelmek, járadékok, vállalkozói nyereség).

Jövedelem újraelosztás (végső jövedelmek) - az elsődleges jövedelmek egy részének önkéntes, vagy kényszerű átengedése más szereplőknek (adók, transzferek, adományok stb.)

Makrokiadás - a végső jövedelmek felhasználása, elköltése (vásárlás, felhalmozás stb.)

Nemzeti Számlák Rendszere (Jele: **SNA** = System of National Accounts) - az ENSZ által ajánlott teljesítmény-számbavételi rendszer, amely a keynesi fogalmakra építve méri piaci viszonyok között a makrogazdaság folyó (számlákon megjelenő) teljesítményeit.

Integrált Gazdasági Számlák Európai Rendszere (Jele: **ESA** = European System of Accounts) - az Európai Uniónak az SNA-t módosító teljesítménymérési ajánlása, amely a nemzeti mutatókat csak jövedelem formákban értelmezi.

Hazai (Domestic) teljesítmény - az adott ország területén (politikai határain belül) keletkezett teljesítmény, függetlenül a létrehozói állampolgárságtól.

Nemzeti (National) teljesítmény - az adott ország állampolgárainak teljesítménye függetlenül attól, hogy az területileg hol keletkezett.

Termelési vertikumok – a térben széttagolt termelés egyes fázisainak termelési helyei (például: nyersanyag kitermelés; félkésztermék gyártás; végtermék összeszerelés)

Termelő fogyasztás - a termelés más vertikumaiban létrejött javak felhasználása az adott vertikumban.

Térbeli halmozódás - a különböző vertikumokban keletkezett értékeket minden felhasználó vertikumban újra számításba veszik (lásd: termelő fogyasztás).

Időbeli halmozódás - ~t okoz az amortizáció beszámítása az adott vertikum teljesítményébe, hiszen a felhasznált és használat közben kopó állóeszközök más vertikumok korábbi időpontokban már beszámított teljesítményei. Az időbeli halmozódás a térbeli halmozódás módosult formája.

Bruttó teljesítménymutató - ~t kapunk, ha minden vertikum teljesítményét teljesen (térben és időben) halmozottan számítjuk.

Félnettó teljesítmény mutató - a bruttó értékből levonjuk a térbeli halmozódás értékét (sajátságosan ezt nevezik az SNA/ESA ajánlásokban Gross=G=Bruttó mutatónak).

Nettó teljesítmény mutató - a térbeli és időbeni halmozódás nélküli mutató.

Az SNA alapmutatói

Bruttó kibocsátás (Jele: GO = Gross output) - a makrogazdaság teljesítményének teljesen halmozott értéke. A korszerűsített SNA-ban a GDP-ből származtatott mennyiség.

Bruttó hazai termék (Jele: GDP=Gross domestic product) - az adott ország területén, az adott évben előállított, végső felhasználásra szánt javak hozzáadott összértéke, függetlenül a termelők állampolgárságtól. A korszerűsített SNA és az ESA közös alapmennyisége.

Nettó hazai termék (Jele: NDP = Net domestic product) - a bruttó hazai termék amortizációmentes értéke.

Bruttó nemzeti termék (Jele: GNP = Gross national product) - az adott ország állampolgárai által az adott évben előállított, végső felhasználásra szánt javak hozzáadott összértéke, függetlenül a termelés színterétől.

Nettó nemzeti termék (Jele: NNP = Net national product) - a bruttó nemzeti termék amortizációmentes értéke.

Az ESA mutatói

Bruttó nemzeti jövedelem (Jele: GNI = Gross national income) - adott évben az ország állampolgárai által előállított, végső felhasználásra szánt javak hozzáadott összértéke, függetlenül attól, hogy hol jött létre. A GDP határokon átfolyó tőke és munkajövedelmekkel korrigált értéke.

- Nettó nemzeti jövedelem** (Jele: NNI = Net national income) - a bruttó nemzeti jövedelem amortizációmentes értéke.
- Bruttó rendelkezésre álló nemzeti jövedelem** (Jele: GNDI = Gross national disposable income) - az adott ország állampolgárainak adott évben felhasználható bruttó jövedelme. A GNI nemzetközi transzferekkel korrigált értéke
- Nettó rendelkezésre álló nemzeti jövedelem** (Jele: NNDI = Net national disposable income) - A GNDI amortizációmentes értéke.
- Felhalmozás** - a rendelkezésre álló jövedelem el nem fogyasztott részének felhasználása beruházásra és készletek növelésére.
- Beruházás** - a termeléshez szükséges újratermelhető tárgyi eszközök beszerzése, létesítése.
- Pótló beruházás** - a termelésben elhasználódott tárgyi eszközök pótlása.
- Bővítő (nettó) beruházás** - az újratermelhető, termelésben használt tárgyi eszközök állományának növelése.
- Bruttó beruházás** - a pótló és bővítő beruházások összege.
- Flow (folyam) jellegű változók** - amelyek egy időszak (általában egy év) eredményeit és ráfordításait rögzítik (például éves jövedelem, éves kiadások stb.)
- Stock (állomány) jellegű változók** - amelyeknek nincs idődimenziójuk. (pl.: befektetés, vagyon stb.).
- Nemzeti vagyon** - egy adott ország (állampolgárainak és a társadalomnak) tulajdonában lévő természeti és humán erőforrások, valamint a folyó jövedelem múltban felhalmozott részeinek állománya. Pontos tartalma vita tárgya.
- Humán vagyon** - az adott ország minősített munkaerő állománya (munkaidőalap és képzettség).
- Nettó gazdasági jólét** (Jele: New = Net economic welfare) - az élet minőségét jelenti. Pontos tartalma vita tárgya.
- Makrogazdasági körforgás** - az outputok szektorok közötti állandó, folyamatos és ismétlődő visszaáramlása, inputtá váló visszacsatolása - maga az újratermelés.
- Reáliák áramlása** - a gazdaság szektorai között a javak és a gazdasági erőforrások állandóan cserélődnek.
- Jövedelemáramlások** - a gazdasági szektorok közötti pénzáramlások, amelyek részben a reáláramlások következményei, részben egyoldalú transzferek.
- Fogyasztás** (Jele: C = Consumption), a makrokibocsátás azon része, amit a háztartás szektora a vállalatok szektorától szerez be közvetlen szükségletkielégítés céljára.
- Fogyasztási kiadás** - a makrojövedelem fogyasztásra szánt része. Általában szintén C-vel jelölik.
- Megtakarítás** (Jele: S = Savings) - a makrojövedelem azon része, amit nem kívánnak fogyasztásra fordítani.
- Beruházás** (Jele: I = Investment) - a makrokibocsátás azon része, amit a termelés újratermelhető tárgyi eszközeinek előállítására, létesítésére használ a vállalati szektor.

Adó (Jele: T = Tax) - a gazdaság magánszereplőinek jövedelmére, fogyasztására, vagyonára vagy egyéb vonatkozására az állam által kivetett fizetési kötelezettség.

Kormányzati (állami) kiadások (Jele: G = Government expenditure) - az állam vásárlásai funkciói ellátásának érdekében.

Transzferek (Jele: TR = Transzfer incomes v. Transzfer payment) - olyan egyirányú jövedelemáramlások, amelyeket az állami szektor a gazdaság többi szereplőinek ad.

Exporttal kapcsolatos jövedelemáramlás (Jele: Ex = Export) - a vállalati szektor bevétele, a külföld kiadása a kivitel kapcsán.

Importtal kapcsolatos jövedelemáramlás (Jele: Im = Import) - a vállalat szektorának kiadása, a külföld bevétele az árubehozatal kapcsán.

Folyó tételek számlája - olyan kétoldalú (mérlegszerű) kimutatás, amely valamely gazdasági szektornak egy meghatározott időszakban végbement jövedelemáramlásait mutatja.

Vagyommérleg - olyan kétoldalú (mérlegszerű) kimutatás, amelynek baloldalán a vagyonváltozások (Aktíva), jobboldalán pedig e változások forrásai (Passzíva) jelennek meg.

Pénzügyi rendszer - a pénz különböző formáit valamint a pénzügyi szervezeteket (pénzintézeteket) a köztük zajló folyamatokon keresztül összefogó rendszer. A gazdaság alrendszere.

Váltó - pénzhelyettesítő értékpapír, olyan határozott időre és a kibocsátó nevére szóló fizetési igérvény, amelyben az adós és kezesei vállalják, hogy a megnevezett összeget a jelzett időben kifizetik a váltót bemutató személynek.

Bankjegy - kezdetben a bank saját váltója, az aranypénz-rendszerben aranyat helyettesített, aranyra beváltható volt, jelenleg a hitelpénz egyik megjelenési formája.

Leszámlolás (diszkontálás) - az a művelet, amikor a bank váltó ellenében bankjegyet ad, de levonja a váltó összegéből a lejáratig hátralévő kamatot és a kezelési költséget.

Kétszintű bankrendszer - olyan bankrendszer, amelyben a bizonyos állami jogkörökkel (bankjegy kibocsátás, kötelező tartalékráta meghatározása stb.) monopóliisztikusan felruházott központi bank(ok) mellett sok kereskedelmi (pénz és hitelközvetítési funkciókat ellátó) bank működik.

Központi bank (jegybanknak, emissziós banknak is nevezik) - az a bank, amelyik egyedül rendelkezik a bankjegy kibocsátás monopóliumával. Ez általában állami bank.

Kereskedelmi (magán) bank - olyan pénzintézet, amely betéteket gyűjt, hiteleket nyújt és egyéb pénzügyi tranzakciókat (pl.: valuta adás-vétel) végez. Részt vesz a pénzteremtés folyamatában.

Nem monetáris pénzintézetek (biztosítók, nyugdíjpénztárak stb.) - olyan pénzügyi szervezetek, amelyek csak a pénz újraelosztását végzik, pénzt nem teremthetnek.

Pénzmultiplikátor - az a pénzmennyiséget sokszorozó hatás, amit a bankrendszer működése vált ki a jegybank által kibocsátott pénztömegben. Nagysága $m = \frac{1}{t}$ (t a *kötelező tartalékráta*).

M₀ pénztömeg, másnéven monetáris bázis - a készpénz + jegybanki számlapénz.

M₁ pénztömeg, másnéven szűkebb értelemben vett (tranzakciós) pénz - M₀ + látra szóló betét.

M₂ pénztömeg, másnéven tágabban értelmezve (kvázi) pénz - M₁ + határidős betétek és kincstárjegy.

M₃ pénztömeg - M₂ + értékpapírok.

Nettó pénzügyi vagyon - az egyes szektorok vagyonmérlegeinek egyenlegei.

Államadósság - az állami szektor negatív pénzügyi vagyona.

3. A MAKROGAZDASÁGI EGYENSÚLY ELMÉLETE

Árszínvonal (P) – a mikroökonómia ár-kategóriáját általánosító aggregált kategória – statisztikai megfelelője a statisztikai jóságkosár árainak a jóságok mennyiségeivel súlyozott átlaga.

Makroökonómiai vagy aggregált kereslet(-i függvény) - azok az aggregált jószágmennyiségek, amelyeket a gazdaság szereplői a különböző árszínvonalak mellett megvásárolni szándékolnak. $Y^D(P) = AD$.

Makroökonómiai vagy aggregált kínálat(-i függvény) - azok az aggregált jószágmennyiségek, amelyeket a gazdaság szereplői a különböző árszínvonalak mellett képesek és hajlandók megtermelni és eladni. $Y^S(P) = AS$.

Makrogazdasági (makroökonómiai) egyensúly a gazdaság azon állapota, amikor az aggregált kereslet egyenlő az aggregált kínálattal.

Neoklasszikus egyensúlyi modell

Say-dogma (neoklasszikus posztulátum) - a kínálat mindig megteremti a maga keresletét, mert minden eladás egyben vétel is.

Pénz a neoklasszikus felfogásban - maga is pusztán egy áru, amelynek a piacon egyetlen szerepe, hogy technikailag csereeszközként közvetítse az áruk cseréjét. Csak arra jó, hogy elköltsék.

A pénz forgási sebessége (V) - megmutatja, hogy a pénz egy átlagos egysége adott időszakban (1 év) átlag hányszor cserél gazdát.

Fischer forgalmi egyenlete - a forgalomban lévő pénzmennyiség forgási-sebességszerese egyenlő a makrokibocsátás nominálértékével: $M \cdot V = P \cdot Y$.

Készpénztartási ráta (k) – megmutatja, hogy a nomináljövedelem mekkora részét kívánja a társadalom készpénzben tartani. A pénz forgási sebességének a reciproka: $k = \frac{1}{v}$.

A pénztári egyensúly egyenlete szerint a bankrendszer által kibocsátott pénztömeg egyenlő a nomináljövedelem készpénzben tartott részével: $M = k \cdot P \cdot Y$.

Pénzkereslet a neoklasszikus modell szerint - a nomináljövedelem és a pénztartási ráta szorzata: $M^D = P \cdot Y \cdot k$.

Mennyiségi pénzelmélet - Mivel (a neoklasszikusok szerint) a pénzpiac mindig egyensúlyban van, azért - adott makrojövedelem és pénzforgási sebesség mellett - a forgalomban levő pénz mennyiségének a nagysága határozza meg az árszínvonal nagyságát: $P = \frac{M \cdot V}{Y}$.

Reálbér-színvonal $\left(\frac{w}{p}\right)$ - a neoklasszikus modellben önálló, eredeti változó. A nominálbér-színvonal a származtatott mennyiség: a \sim és az árszínvonal szorzata.

Makro (aggregált) termelési függvény a mikroszintű termelési függvényeknek nem egyszerű összege, hanem sajátos aggregált összefüggés a makrokibocsátás és az aggregált termelési tényezők között: $Y = Y(K,L)$. Rövid távon $Y = Y(L)$. Teljes terjedelmében érvényes a csökkenő hozadék törvénye.

A munka makrokeresletének függvénye - a munkakeresletnek a vállalkozók profitmaximalizálási hajlamán és a makroszintű termelési függvényre érvényes csökkenő hozadék törvényén alapuló monoton csökkenő függvénye a reálbérszinttől:

$$L^D = L^D\left(\frac{w}{P}\right), \text{ ahol } \frac{\partial L^D}{\partial \left(\frac{w}{P}\right)} < 0.$$

A munka kínálatának függvénye - a munkavállalók mikroszintű preferenciáiból levezethető monoton növekvő, majd visszahajló összefüggés a reálbérszint és a munka makrokínálata között: $L^S = L^S\left(\frac{w}{p}\right)$.

Munkapiaci egyensúly - a munkapiac Marshall-keresztjének metszéspontja, a teljes foglalkoztatottság állapota.

Önkéntes munkanélküliség neoklasszikus felfogása - a Say-dogma érvényes a munkapiacra is, ezért a munkanélküliség csak a kínálati oldalon keletkezhet, ha például a szakszervezetek megakadályozzák a piac szabad működését.

Potenciális kibocsátás - a munkapiaci egyensúly melletti kibocsátás.

Árupiaci egyensúly - a szándékolt megtakarítások egyenlőek a tervezett beruházásokkal: $S=I$.

Megtakarítási függvény - A neoklasszikus elmélet szerint a megtakarítás célja a jövőbeni nagyobb fogyasztás, ezért nagyságát a várható többletfogyasztás aránya, a kamatláb határozza meg monoton növekvő függvényként: $S = S(i), \frac{\partial S}{\partial i} > 0$.

Kamat (a neoklasszikusok szerint) - a jelen fogyasztásáról való lemondás díja, a jövő nagyobb fogyasztás eszköze. Aránya az elhalasztott fogyasztás tömegéhez a **kamatláb** (i). A neoklasszikus modell reálváltozója.

A tőke határhatékonysága - a beruházók konkurenciája a hatékony *beruházások belső kamatlábát* a piaci kamatlábhoz közelíti, így ez utóbbi a tőke határhatékonysága. Minél magasabb a piaci kamatláb, annál kevesebb a hatékony beruházási lehetőség.

Beruházási (hitelkeresleti) függvény - a beruházás makroszintű szándéka a *tőkehatárhatékonysági mutatójától*, azaz a kamatlábtól függ, a várható hozamok diszkontált jelenértékének formájában: $I(i) = \sum_k^n \frac{Y_k}{(1+i)^k}$.

Egyensúlyi kamatláb (neoklasszikus felfogásban) az a kamatláb, amely mellett $S = I$.

Neoklasszikus egyensúly azt jelenti, hogy az áru-, a munka- és a (kvázi) “pénzpiacon” - egymástól függetlenül - egyensúly van.

A keynesi egyensúlyi modell

Likviditás (vagyone) - a vagyon adott formája akkor likvidebb egy másik formánál, könnyebben (kevesebb költséggel) váltható át valamely más formába. Leglikvidebb a készpénz.

Keynes első pszichológiai törvénye: A társadalom tagjai mint fogyasztók nem bíznak a jövőben, ezért *jövedelemnövekményüknek* csak egy részét fogyasztják el.

Következmény: a megtakarítási határhajlandóság kisebb egynél.

Keynes második pszichológiai törvénye: A társadalom tagjai mint beruházók nem bíznak a jövőben, ezért *bizonytalan várakozásaik* jobban meghatározzák beruházási szándékaikat, mint a kamatláb.

Következmény: a beruházási függvény független változója a kamatláb mellett a hozamvárakozások valószínűségi változója is

Keynes harmadik pszichológiai törvénye: A társadalom tagjai általában nem bíznak a jövőben, ezért előnyben részesítik a vagyonuk *likvidebb* formáit a kevésbé likvid formákkal szemben.

Következmény: a pénz nem csupán „furfangos csereeszköz”, de a (likvid) vagyontartás eszköze is.

Elégtelen kereslet - a makrokibocsátással illetve annak szándékolt növelésével szemben nem áll elegendő fizetőképes kereslet.

Az aggregált kereslet (AD, Y^D) - a fogyasztási, beruházási, kormányzati és nettó külföldi (Ex-Im) kereslet összessége.

Aggregált kiadás - amit a gazdaság szereplői ténylegesen (ex post) elköltöttek, felhasználtak.

Készletezés - javak felhalmozása (raktározása) későbbi felhasználása érdekében. Az egyszerűsített modellben a beruházás része.

Fogyasztási függvény - a folyó reáljövedelem és a fogyasztási kiadások közötti összefüggés:
 $C(Y) = C_0 + C_1(Y)$.

Autonóm fogyasztás (C₀) az a fogyasztási kiadás, ami független a jövedelemtől, illetve annak változásától.

Fogyasztási határhajlandóság (c = MPC = Marginal propensity to consume) - a fogyasztás megváltozása egységnyi jövedelemváltozás hatására: $MPC = \frac{dC}{dY}$. A keynesi modellben $MPC < 1$.

Fogyasztási hányad (RC=Rate of consume) - a makrojövedelem elfogyasztani szándékolt részének aránya az egész jövedelemhez: $RC = \frac{C(Y)}{Y}$.

Autonóm megtakarítás (S₀) az a megtakarítás, ami független a jövedelemtől illetve annak változásától.

Megtakarítási függvény - a folyó reáljövedelem és a megtakarítási szándék közötti összefüggés: $S(Y) = S_0 + S_1(Y)$.

Megtakarítási határhajlandóság (MPS = Marginal propensity to saving) - a megtakarítás változása egységnyi jövedelemváltozás hatására $MPS = \frac{dS}{dY}$.

Megtakarítási hányad (RS = Rate of saving) a makrojövedelem teljes megtakarítási szándékolt részének aránya a jövedelemhez.

Beruházási függvény: A beruházási volumen a piaci kamatláb monoton csökkenő, a várakozások monoton növekvő függvénye $I = I(i, \eta)$.

Összkeresleti függvény az összkereslet és a folyó reáljövedelem közötti összefüggés $Y^D = C_0 + C(Y) + I(i, \eta) + G + (Ex - Im)$.

Egyensúlyi összkereslet (Y_E) - az $Y = Y^D$ egyenlet megoldása. Ez egyben az **egyensúlyi jövedelem** is

Beruházási multiplikátor hatás - az egyensúlyi összkereslet (jövedelem) változása nagyobb a beruházás változásánál.

Beruházási multiplikátor - az a szorzószám, amely megmutatja, hogy egységnyi beruházásváltozás hány-szoros összkereslet-változást okoz, $\Delta Y = \Delta I \cdot \frac{1}{1 - c}$.

Pénzkereslet - a lakosság készpénztartási igénye.

Tranzakciós pénzkereslet - az a pénztartási igény, ami a folyó vásárlások zavartalan lebonyolításához szükséges.

Tranzakciós pénzkeresleti függvény (M_t^D) - a tranzakciós pénzkereslet és a makrojövedelem, illetve az árszínvonal közötti összefüggés $M_t^D = M_t^D(Y, P)$
A Fisher-egyenletből következik, mindkét változóban monoton növekvő.

Óvatossági pénzkereslet - az a készpénztartási igény, ami az előre nem látható kiadások likvid fedezetét szolgálja.

Óvatossági pénzkereslet függvénye (M_0^D) - az óvatossági pénzkereslet függését mutatja a makrojövedelem és a kamatláb értékétől: $M_0^D = M_0^D(Y, i)$. A jövedelem szerint monoton nő, a kamatláb szerint monoton csökken.

Spekulációs pénzkereslet - az a készpénztartási igény, amelyet előre nem kiszámítható nyereség (pl. a tőzsdei árfolyamnyereség) szerzésére irányuló spekuláció motivál.

Spekulációs pénzkeresleti függvény (M_s^D) - a spekulációs pénzkereslet és a kamatláb monoton csökkenő összefüggése: $M_s^D = M_s^D(i)$.

Kamat (a keynesi felfogásban) - a likviditás előnyeiről való lemondás díja. Nominális változó.

Értékpapír árfolyama - az az összeg, amelynek banki kamata egyenlő az értékpapír várható hozamával. Fordítottan arányos a piaci kamatlábbal.

Baisse-spekulánsok - azok a spekulánsok, akik a kamatláb emelkedését, így az árfolyam csökkenését várják, ezért értékpapírjaikat eladni akarják, a tőzsdei pénzkeresletet képviselik.

Housse-spekulánsok - azok a spekulánsok, akik a kamatláb csökkenését, így az árfolyam növekedését várják, ezért értékpapírokat szándékoznak vásárolni, a tőzsdei pénzkínálatot képviselik.

Egyensúlyi kamatláb (i_E) - az a kamatláb, amely mellett létrejön a tőzsde egyensúlya.

Pénzkínálat (M^S) - az a pénztömeg, amelyet a bankrendszer a jegybankpénz multiplikálásával illetve az államkincstár papírpénzben a gazdaság rendelkezésére bocsát.

Likviditási csapda - az a (legalacsonyabb) kamatláb, amely mellett a pénzkereslet végtelenül kamat-rugalmatlanná válik, a spekuláció minden pénzkínálatot képes elnyelni.

A munka makrokínálata keynes felfogásában - merev és alulról korlátos (a fizikai létminimum miatt).

A keynesi munkapiac rövid távon - rugalmatlan, a nominálbérek változatlanok, a reálbérek az árszínvonal növekedésével csökkennek.

Az aggregált kínálat rövid távon - az árszínvonal növekvő függvénye a teljes foglalkoztatottsághoz tartozó szintig, utána változatlan.

A keynesi munkapiac hosszú távon - rugalmas, a nominálbérek igazodnak az árszínvonalhoz, a reálbérek változatlanok maradnak.

Az aggregált kínálat hosszú távon - teljesen merev.

Makroökonomiai egyensúly (a keynessi modellben) - az áru- és pénzpiac egyensúlyban van a munkapiac egyensúlytalansága (munkanélküliség) mellett.

Nettó adó - a háztartás adója, levonva belőle a háztartásnak juttatott állami transzfert:

$$T_n = T_H - Tr_H.$$

Nettó állami megrendelések - az állami megrendeléseknek a vállalatoknak nyújtott transzferekkel csökkentett illetve a vállalatok által befizetett adókkal növelt értéke:
 $G_n = G - Tr_V + T_V.$

Fogyasztási függvény háromszektoros modellben - a rendelkezésre álló jövedelem (nettó adóval) figyelembe vételével: $C(Y) = C_0 + C_1(Y - T_n).$

Adó-multiplikátor - az a szorzószám, amely megmutatja, hogy egységnyi (netto) adóváltozás hányszoros keresletváltozást okoz: $\frac{c}{s}.$

Kiadási (kormányzati) multiplikátor - az a szorzószám, amely megmutatja, hogy a (netto) kormányzati kiadások ill. azok változása hányszoros keresletváltozást vált ki: $\frac{1}{s}.$

Abszolút jövedelem hipotézis (Keynes) - a fogyasztás csak a makrojövedelem függvénye, a fogyasztási határhajlandóság a fogyasztás monoton csökkenő függvénye

Relatív jövedelem hipotézis (Kuznetz) - a fogyasztás függ a társadalom szociológiai szerkezetétől illetve annak változásától is, a fogyasztási határhajlandóság konstans.

Permanens jövedelem hipotézis (Friedmann) - a fogyasztás a permanens jövedelemtől függ.

Életciklus hipotézis - a fogyasztás a háztartás egész élete által szerzett jövedelmétől függ.

Endogén jövedelem hipotézis - a jövedelemből mindaddig felhalmoznak, amíg el nem érik a tervezett életnívóhoz szükséges vagyonukat. A cél eléréséig az abszolút, utána a relatív jövedelemhipotézis érvényesül.

Monetarista egyensúlyi modell

A pénz (a monetaristák szerint) - a vagyontartásnak csupán egyik formája és a vagyon formaváltoztatásának eszköze.

Optimális vagyon-portfólió - az a vagyonstruktúra, amely mellett a vagyontartási módozatok

$$\text{határszolgálati egyenlőek: } \frac{di}{dM_1} = \frac{dD}{dM_2} = \frac{d\Pi}{dK} = \frac{dJ}{dA} = \frac{dV}{dC_p} = \frac{dW}{dK_h} .$$

Permanens jövedelem (Y_p) egy hosszabb időszak jövedelmeinek súlyozott összege.

Pénzkeresleti függvény (monetarista) - a pénzkereslet a flow típusú változók (P, i) mellett elsősorban a permanens jövedelem stock változójától, valamint a pénzpiac jellemzőitől (V, α_p) függ: $M^D = M^D(Y_p, V, P, \alpha_p, i)$.

Homogenitási posztulátum (Egyöntetűségi követelmény) - a gazdasági szereplők várakozásai bizonyos idő alatt egymáshoz igazodnak - ez határozza meg a magatartásokat.

Adaptív várakozások (learning by doing = tevékeny tanulás) az információfeldolgozás reakcióideje miatt tanulási folyamat zajlik le.

A makrogazdaság egyensúlyzavarai

Munkaerőhiány - az a munkapiaci állapot, amikor a munka kereslete meghaladja a munka kínálatát.

Munkanélküliség - az a munkapiaci állapot, amikor a munka kínálata meghaladja a munka keresletét.

Munkaképes korú lakosság - a népesség azon része, melynek tagjai idősebbek a foglalkoztatás jogilag meghatározott alsó határától és nem érték el a nyugdíjas korhatárt.

Aktív népesség (Potenciális munkaerő-állomány) - a munkaképes korú lakoságnak az a része, amelyik a munkapiacra mint aktív, munkát kereső jelenik meg. Részben idetartoznak azok a nyugdíjaskorúak is, akik még hajlandóak munkát vállalni.

$$\text{Aktivitási ráta} = \frac{\text{Aktív népesség}}{\text{Teljes népesség}} \cdot 100\%$$

$$\text{Munkanélküliségi ráta} = \frac{\text{Aktív népesség} - \text{foglalkoztatottak száma}}{\text{Aktív népesség}} \cdot 100\%$$

Munkaadó (munkáltató) - munka iránt keresletet támasztó, munkahelyet kínáló vállalkozó.

Munkavállaló - munkahelyet kereső, munkáját kínáló gazdasági szereplő.

Munkanélküli - olyan munkaváló, aki megfelelő feltételek mellett munkahelyet keres, de nem talál.

Regisztrált munkanélküli - az állami intézményeknél nyilvántartásba vett munkanélküli.

Önkéntes munkanélküli - olyan munkanélküli, aki saját döntése alapján állástalan, mert a felkínált munkahely valamilyen szempontból nem felel meg neki..

Kényszerű munkanélküli - aki aktívan keres, de rajta kívül álló okból nem talál munkát.

Súrlódásos (frikciós) munkanélküliség - a munkakörülmények és/vagy -feltételek hirtelen változása miatt bekövetkező munkanélküliség. Lehet kényszerű és önkéntes. is.

Kereséses munkanélküliség - az önkéntes munkanélküliség jellegzetes formája, a munkavállaló más munkahely keresése miatt lép ki jelenlegi munkahelyéről.

Konjunkturális munkanélküliség - a munka keresletének (a munkahelykínálatnak) elégtelensége a gazdaság általános visszaeséséből, a dekonjunktúrából fakad.

Strukturális a munkanélküliség - ha a munkakereslet és a munkakínálat struktúrája eltér egymástól. Lehet szakmai és regionális.

Technológiai munkanélküliség - a gyorsan fejlődő technika munkaerőt szorít ki, a tőke nagymértékben helyettesíti a munkát.

Fogyasztói javak árindexe -
$$CPI = \frac{\sum_i p_i^1 \cdot q_i}{\sum_i p_i^0 \cdot q_i}$$

ahol p_i^1 - az i-edik jószág ára a beszámolási időszakban,

p_i^0 - az i-edik jószág ára a bázis időszakban,

q_i - az i-edik jószág volumene a beszámolási vagy a bázis időszakban

(a volumen-súlyoktól függően Paasche-típusú vagy Laspeyres-típusú index)

Kibocsátási deflátor =
$$\frac{\text{nominális kibocsátás}}{\text{reális kibocsátás}}$$
.

Burkolt áremelés - a jószág névleges ára változatlan, de minősége rosszabb, vagy megszerzésének költségei nőnek (pl.: csúszópénz).

Infláció - az árszínvonal tartós emelkedése, ami egyben a (hitel)pénz elértektelenedése, vásárlóerejének csökkenése is.

Defláció - az árszínvonal tartós süllyedése, a pénz felértékelődése.

Klasszikus infláció - az aranyat helyettesítő papírpénz lavinaszerű szaporítása az állam rendkívüli kiadásainak (háború, katasztrófa) fedezésére. A kényszer-árfolyamú, fedezetlen fizetőeszköz áruhiányt, áremelkedést vált ki, ami további pénzkibocsátásra kényszeríti az államot.

Nem kiszámítható infláció - olyan infláció, amelynek üteme véletlenszerűen változik, nehezíti a kalkulációt és emiatt jelentős hatékonyságvesztéshez vezethet.

Kiegyensúlyozatlan infláció - az árszínvonal-emelkedés jelentős arány-változással is jár, emiatt jelentős jövedelem- és vagyonújraelosztó hatása van.

Kúszó infláció - olyan az állami gazdaságpolitika által kézbe tartható árszínvonal-emelkedés, ami általában nem haladja meg a 10%-ot, élénkíti a gazdaságot, negatív hatása csekély.

Vágtató infláció - ha az árszínvonal növekedése nem az állami gazdaságpolitika szándéka szerint alakul, általában kettő- esetleg háromjegyű, kiszámíthatatlan és kiegyensúlyozatlan, ezáltal hatékonyságvesztést okoz és kedvezőtlen jövedelem- és vagyónújraelosztást okoz.

Hiperinfláció - a teljesen szétilálódott gazdaságra jellemző, a pénzrendszer teljes összeomlásához vezető rohamos pénzromlás, az árszínvonal-emelkedés sok számjegyű és felgyorsuló.

Keresleti infláció - ha a kereslet változatlan kínálat mellett nő, vagy a kereslet jobban nő, mint a kínálat. Oka az összkereslet autonóm (jövedelemfüggetlen) elemeinek növekedése, illetve az állami akarat alapján növekvő, jövedelemnövekedéssel nem indokolt pénzkibocsátás.

Pénzinfláció - akkor keletkezik, ha a pénzkeresletet meghaladó pénzmennyiséget bocsát a bankrendszer a gazdaságba, mert ez túlkereslet kialakulását idézi elő.

Kínálati (költség) infláció - az inflációt okozó túlkereslet azért következik be, mert a kínálat változatlan kereslet mellett csökken, vagy a kínálat jobban csökken, mint a kereslet. A költséginflációt a bérek, illetve az import tőkejavak árának növekedése váltja ki.

Ár-bér spirál - az árszínvonal és a bérszínvonal emelkedése egymást erősítő folyamat. Ha a folyamatot a bérszínvonal emelkedése indítja bér-ár spirálról beszélünk. Nem alakul ki bér-ár spirál, ha a munkatermelékenysége jobban vagy legalább úgy növekszik, mint a bérszínvonal.

Anticipált infláció - a gazdasági szereplők bizonyos árszínvonalnövekedésre számítanak (inflációs várakozások), ezért e szerint kötik meg határidős munka-, szállítási és hitelszerződéseiket, aminek következtében az áremelkedés valóban bekövetkezik.

Phillips-görbe - a nominálbérek növekedési üteme (α_w) és a munkanélküliségi rátája (u) közötti empirikus összefüggés.

Módosított Phillips-görbe (Samuelson-Solow) - az inflációs ráta (α_p) és a munkanélküliségi ráta közötti empirikus összefüggés. A Phillips által vizsgált angliai idősor szerint a két mennyiség között "kivásárlási" (trade off) viszony van.

A munkanélküliség természetes rátája (u_N) - az a ráta, amely mellett az árakra és bérekre felfelé és lefelé ható erők egyensúlyban vannak. A természetes ráta mellett az ár- és bérinfláció stabil.

Hosszútávú Phillips-görbe - az adaptációs várakozások elméletének alkalmazása a Phillips-görbére. A dinamizált (hosszútávú) Phillips-görbe egy az infláció-tengellyel párhuzamos egyenes: az árszínvonal a munkanélküliség természetes rátája mellett emelkedik.

Stagfláció - az 1970-es évek válságában az árszínvonal akkor is emelkedett, ha a termelés stagnált vagy visszaesett.

Kulcsiparági hipotézis - a pénzbérek a legnagyobb termelékenységgű iparág bérszínvonalához igazodnak.

Az egyensúly elemzése az IS-LM görbék módszerével

IS görbe - azon jövedelem-kamatláb kombinációk mértani helye, amelyek mellett a szándékolt megtakarítás egyenlő a tervezett beruházással.

Beruházási határráta - azt mutatja meg, hogy a kamatláb egységnyi változása mekkora beruházás-változást eredményez: beruházási ráta = $\frac{dI}{di}$.

LM görbe - azon jövedelem-kamatláb kombinációk mértani helye, amelyek mellett a pénzkínálat egyenlő a pénzkereslettel.

Az áru és pénzpiac szimultán egyensúlya - az a jövedelem-kamatláb kombináció, ahol IS görbe metszi az LM görbét, azaz ugyanannál az (Y_0, i_0) kombinációnál $I(i_0) = S(Y_0)$ és $M = M_1(Y) + L_2(i_0)$.

Instabil egyensúly - olyan részpiaci egyensúly, amely a másik piac kis változása esetén is felborulhat.

Stabil egyensúly - a szimultán egyensúly (természetes munkanélküliség) mellett létezik, amelynél bármely piac egyensúlya magától helyreáll a másik piac egyensúlyának vonzása miatt.

Budget indentitás - a költségvetés kiadásait vagy adóval (ΔT), vagy kötvénykibocsátással (ΔB), vagy pénzkibocsátással (ΔM) fedezni kell.

Kiszorítási hatás (crowding out effect) - azt jelenti, hogy a kötvénnyel fedezett kormányzati kiadások növekedése a bankokat kötvényvásárlásra ösztönzi, ami a hitelek, és így a magánberuházások csökkenését váltja ki.

4. NÖVEKEDÉS A GAZDASÁGBAN

Expanzió - a kibocsátás (GDP) növekedése, ami a potenciális GDP határán belül nem gazdasági növekedés.

Gazdasági növekedés - a kibocsátás (GDP) növekedése (expanziója) a kapacitások bővülése (a potenciális GDP növekedése) mellett.

Gazdasági fejlődés - gazdasági növekedés + minőségi tényezők (arányosabb jövedelemelosztás, környezeti feltételek javulása stb.)

Növekedési ütem - a kibocsátás (százalékos) növekedése: $\alpha_Y = \frac{\Delta Y}{Y} = \frac{\dot{Y}}{Y} (\cdot 100\%)$

A növekedés színvonala - az egy lakosra jutó kibocsátás növekedése (a növekedési ütem

korrekciója a népesség növekedésével). $\alpha_{\frac{Y}{N}} = \frac{\Delta\left(\frac{Y}{N}\right)}{\frac{Y}{N}} = \alpha_Y - \alpha_N$

A növekedés tényezői - azok a társadalmi-gazdasági körülmények, amelyek függvényszerű kapcsolatban vannak a növekedés alakulásával: ilyenek az erőforrások bővülése és a műszaki haladás.

Műszaki haladás - az a növekedési tényező, amelynek hatására a kibocsátás állandó erőforrás ráfordítás mellett is nő. (Elemi: a javak korszerűsítése, a technológia valamint a szakképzettség színvonalának a növekedése.)

Megtestesült műszaki haladás - új termelési eljárások, berendezések (fejlesztés) formájában megjelenő műszaki haladás.

Meg nem testesült műszaki haladás - a szakképzettségek színvonalának emelkedése és a meglévő eljárások, berendezések jobb kihasználásával (szervezés) megjelenő műszaki haladás.

Autonóm műszaki haladás - a termelési és tudományos tapasztalatok felhalmozódása és kihasználása nyomán spontán módon kibontakozó műszaki haladás.

Indukált műszaki haladás - valamilyen külső hatásra (piaci igények, gazdaságpolitikai, politikai törekvések) bekövetkező, "megrendelt" műszaki haladás

Egzogén műszaki haladás - műszaki haladás önálló változóként való beépítése a modellekbe.

Endogén műszaki haladás - a műszaki haladásnak közvetetten, a termelési erőforrások hatékonyságának növekedése útján történő figyelembevétele.

Extenzív növekedés - az erőforrások bővítése által kiváltott növekedés.

Intenzív növekedés - az erőforrások hatékonyságának növelése, azaz a műszaki haladás által kiváltott növekedés. A műszaki haladás e szerint maga a tiszta intenzív növekedés.

Keynesi típusú növekedési modell

Egyensúlyi növekedés - olyan növekedés, amelynél az $Y^D = Y^S$ egyensúly megmarad, azaz $\Delta Y^D = \Delta Y^S$.

Statikus egyensúly - nyugalmi állapot, a gazdaság olyan helyzete, amelynek megváltoztatása senkinek sem érdeke.

Dinamikus egyensúly - a gazdaság folyamatosan olyan ütemben növekszik, amely ütemnek a megváltoztatása a gazdálkodóknak nem érdekük.

Aranykori növekedés (J. Robinson szerint) - az a növekedés, amelynek üteme állandó és minden változója (termelés, tőkeállomány, munkaslétszám, műszaki haladás) optimális.

Indukált beruházás - a jövedelem (termelés) várható változtatása által kiváltott (indukált) beruházási igény. Határrátája $\frac{\Delta I}{\Delta Y}$.

Akcelerátor hatás - lavinaszerű folyamat: a beruházásnövekmény multiplikálta jövedelemnövekmény beruházást indukál, amely ismét multiplikálódik. Ellenható tényezők lefékeznek, csökkenő beruházás esetén negatívan hat.

Akcelerátor koefficiens - az az együttható, amely megmutatja, hányszorosára nő a nettó beruházás egységnyi jövedelemváltozás hatására: $\frac{I}{\Delta Y}$.

A beruházás átlagos hatékonysága - megmutatja, hogy egységnyi beruházás mekkora makrojövedelem-növekmény létrejöttét alapozza meg: $\delta = \frac{\Delta Y}{I}$.

Domar egyensúlyi növekedési modellje szerint egyensúlyi a növekedés, ha a beruházás növekedési üteme a beruházások átlagos hatékonyságának (δ) és a megtakarítási határhajlandóságnak (s) a szorzata: $\alpha_1 = \delta \cdot s$.

Biztosított egyensúlyi növekedéshez tartozó tőkeigényesség (I.C.O.R. = Incremental Capital Output Ratio) - az indukált beruházás és az azt indukáló jövedelemnövekmény hányadosa: $C_r = \frac{I(\Delta Y)}{\Delta Y}$.

Harrod egyensúlyi növekedési modellje - a biztosított (warranted) egyensúlyi növekedési ütem egyenlő a megtakarítási hányad és az I.C.O.R mutató hányadosával: $\alpha_w = \frac{s}{C_r}$.

Természetes növekedési ütem (Harrod szerint: α_N) az a növekedési ütem, amelyet hosszú távon a népesség szaporodása és a műszaki haladás lehetővé tesz.

Aranykori növekedés (Harrod szerint) az a növekedés, amely esetén a tényleges növekedési ütem egyenlő a természetes és a biztosított egyensúlyi növekedés ütemével:

$$(\alpha_Y = \alpha_N = \alpha_w).$$

Neoklasszikus típusú növekedési modell

A helyettesítés rugalmassága - az az arány, amely megmutatja, hogy a technikai helyettesítés határrátájának 1%-os változása a tőke-munka arány hány százalékos

változását váltja ki:
$$\varepsilon = \frac{\Delta\left(\frac{K}{L}\right)}{\frac{K}{L}} : \frac{\Delta MRTS_{K,L}}{MRTS_{K,L}}$$

A munka termelékenysége - az egységnyi munkaráfordítással létrehozott kibocsátás: Y/L.

A termelés munkaigényessége - az egységnyi termeléshez szükséges munkaráfordítás: L/Y.

A tőke hatékonysága - az egységnyi tőkeráfordítással létrehozott kibocsátás Y/K.

A termelés tőkeigényessége - az egységnyi termeléshez szükséges tőkeráfordítás: K/Y.

A munka technikai felszereltsége - az egységnyi munkaerőre eső tőkefelhasználás: K/L.

Semleges a műszaki haladás - ha a munkaigényesség, a tőkeigényesség vagy a munka technikai felszereltsége közül valamelyik változatlan.

Munka megtakarító műszaki haladás (Hicks szerint) - az a technikai haladás, amely a tőke határtermelékenységét gyorsabban növeli, mint a munkáét.

Tőkemegtakarító műszaki haladás (Hicks szerint) - az a technikai haladás, amely a munka határtermelékenységét gyorsabban növeli, mint a tőkéét.

Hicksi értelemben semleges a műszaki haladás - ha az változatlan munka technikai felszereltsége (K/L) mellett azonos mértékben növeli mindkét tényező határtermelékenységét, vagyis a helyettesítés rugalmassága éppen egységnyi.

Harrodi értelemben semleges a műszaki haladás - ha az változatlan kamatláb és növekvő tőke-munka arány (K/L) mellett nem változtatja meg a tőkeigényesség (K/Y) nagyságát.

Solow szerint semleges a műszaki haladás, ha az változatlan bérszínvonal és növekvő tőke-munka arány (K/L) mellett nem változtatja meg a munkaigényesség (L/Y) nagyságát.

Cobb-Douglas termelési függvénye - logaritmikusan lineáris TF egységnyi kitevő-összeggel:

$$\log Y = A + \alpha \cdot \log L + (1 - \alpha) \cdot \log K \text{ azaz } Y = A \cdot L^\alpha \cdot K^{(1-\alpha)}$$

A munka parciális termelési rugalmassága - az egységnyi százalékos munkanövekményre jutó százalékos kibocsátás növekmény: $\varepsilon_L = \frac{\Delta Y}{Y} : \frac{\Delta L}{L}$. A C-D TF-ben ez éppen egyenlő a munka kitevőjével.

A tőke parciális termelési rugalmassága - az egységnyi százalékos tőkenövekményre jutó százalékos kibocsátás növekmény: $\varepsilon_K = \frac{\Delta Y}{Y} : \frac{\Delta K}{K}$. A C-D TF-ben ez éppen egyenlő a tőke kitevőjével.

Solow egyensúlyi növekedési üteme egyenlő a műszaki haladás növekedési üteme illetve a termelési tényezők növekedési ütemének parciális termelési rugalmasságukkal súlyozott átlagának összegével: $\alpha_Y = \alpha_T + \varepsilon_L \cdot \alpha_L + \varepsilon_K \cdot \alpha_K + \dots$

Jánossy Ferenc növekedési modellje

Műszaki potenciál (adott berendezés) - a berendezés maximális teljesítőképessége ideális feltételek mellett.

Reális teljesítőképesség (adott berendezés) - a berendezés teljesítménye a valós feltételek mellett

Fejlesztés - a műszaki potenciál fokozására irányuló komplex technikai-gazdasági tevékenység.

Szervezés - a reális teljesítmény fokozására irányuló komplex technikai-gazdasági tevékenység.

Korszerűsödési ráta (adott berendezés adott időszak alatt) - az időszak végi és az időszak eleji műszaki potenciál aránya: $\alpha = \frac{P_{t+1}}{P_t}$.

Gazdasági trend (Jánossy F. szerint) - a gazdaság hosszú távú fejlődési vonala, amely a nem szignifikáns (véletlen) kilengésű fejlődési görbe felső burkoló görbéje.

A beruházás belső korszerűsödési rátája - a beruházás által érintett legszűkebb berendezés beruházás utáni és beruházás előtti műszaki potenciáljainak hányadosa.

A beruházás környezetének korszerűsödési rátája - a beruházást magába foglaló nagyobb berendezésnek (általában a régió, illetve az ország műszaki felszerelésének) a beruházás időszakára vonatkozó korszerűsödési rátája.

Korszerűtlen beruházás - olyan beruházás, amelynek belső korszerűsödési rátája jelentősen kisebb a környezet korszerűsödési rátájánál.

Korszerű beruházás - olyan beruházás, amelynek belső korszerűsödési rátája nagyjából egybeesik a környezet korszerűsödési rátájával.

Innovatív beruházás - olyan beruházás, amelynek belső korszerűsödési rátája jelentősen nagyobb a környezet korszerűsödési rátájánál.

Pótlási hányad - a pótló beruházás során lecserélt berendezéstömeg aránya a teljes berendezéstömeghez. Maximum 100% lehet.

Bővítési hányad - a bővítő beruházással hozzáadott berendezéstömeg aránya az eredeti berendezéstömeghez. Matematikai korlátja nincs, csak gazdasági.

Helyreállítási periódus - a gazdasági trendtől lefele való szignifikáns eltérés periódusa.
Szakaszai:

- katasztrófa - az a szakasz, amikor a gazdaság teljesítménye csökken.
- kilábalás a katasztrófából - a gazdaság a katasztrófa mélypontjáról növekszik a kritikus pontig
- felzárkózás a gazdasági trend vonalához - a gazdaság növekedése a kritikus pont után

Kritikus pont - a helyreállítás azon pontja, amikor a gazdaság eléri a katasztrófa előtti szintet. Látszólag itt fejeződik be a helyreállítás, valójában azonban az tovább folytatódik a trend eléréséig.

Harmonikus növekedés - a helyreállítás korszerű beruházásokkal történik, a felzárkózás a korábbi trendhez zavartalan.

Erőltetett növekedés - a helyreállítás korszerűtlen beruházásokkal erőltetett ütemben történik, ezért a felzárkózás lefelé megtört trendhez és így újabb katasztrófához vezet.

Gazdasági csoda - a helyreállítás innovatív beruházásokkal, kezdetben visszafogott ütemben történik, később a felzárkózás egy felfelé megtört trendhez kimagasló ütem mellett zajlik.

5. CIKLIKUS INGADOZÁSOK A GAZDASÁGBAN

Véletlenszerű ingadozások - olyan eltérések a gazdaság trendvonalától, amelyek semmilyen szabályszerűséget nem mutatnak

Nem gazdasági eredetű periódikus ingadozások - olyan ismétlődő eltérések a trendtől, amelyeknek nem gazdasági okai vannak. A felszálló ág gazdaságilag nem oka a leszálló ágnak és fordítva.

Ciklikus (konjunkturális) ingadozások - olyan gazdasági eredetű ciklikus eltérések a trendtől, ahol a leszálló ág létrehozza a felszálló ág okait és fordítva.

Mozgó átlagolás módszere - a hosszabb periódus idejű ciklusok kimutatásának módszere a rövidebb ciklusok átlagolással való eliminálása útján.

A trend kisimítása, a hosszú távú trend kiszűrése - a növekvő trend kivonása a vizsgált fejlődési görbéből. E módszer alkalmazása után a ciklus leszálló ága (dekonjunktúra) negatív, a felszálló ága (konjunktúra) pozitív meredekségű lesz.

Expanzió (vagy megélénkülés) - a konjunktúra ciklus alsó fordulópontjától a felszálló ág trendig terjedő szakasza.

Prosperitás (vagy fellendülés) - a konjunktúra ciklus felszálló ágának a trend pontjától a felső fordulópontig terjedő szakasza.

Recesszió (vagy hanyatlás, visszaesés) - a konjunkturaciklus felső fordulópontjától a leszálló ág trendig terjedő szakasza.

Depresszió (vagy pangás) - a konjunktúra ciklus leszálló ágának a trendtől az alsó fordulópontig terjedő szakasza.

Gesztációs idő - a ciklus hosszát meghatározó egyik idő: az az idő, ami alatt a ciklust hordozó objektum alkalmassá válik feladata betöltésére - adaptációs időnek is nevezik. (Beruházások előkészítési és megvalósítási ideje.)

Élettartam - a ciklus hosszát meghatározó másik idő: az az idő, ami alatt a ciklust megalapozó objektum alkalmas a feladata betöltésére. (Tárgyi eszközök elhasználódási ideje.)

A ciklus hossza - az az időtartam, ami alatt a gazdaság egy fázisból kiindulva ugyanabba a fázisba ér. (Pl.: megélénküléstől-megélénkülésig.)

A ciklus amplitudója, kilengése - a kibocsátás csúcspontja és mélypontja közötti távolság.

Kithchin ciklus - 4-10 hónap hosszú, általában pénzügyi - hitelválsággal kapcsolatos.

Klasszikus konjunktúra ciklus - 8-10 év hosszú, az újratermelés egészében a beruházások okozzák.

Kuznets ciklus - 18-20 év hosszú, a nagyértékű, hosszú élettartamú egyedi beruházásokkal (infrastruktúra) függ össze.

Kondratyev ciklus - 40-60 év hosszú, ez összefügg a mezőgazdaság megújításával.

Szuper hosszú ciklus - 150-200 év hosszú, korszakalkotó találmányokra vezetnek vissza.

Felső fordulópont - a ciklus felfelé ívelő szakaszának tetőpontja, ahol éppen a konjunktúra által kialakult feltételek kiváltják a dekonjunktúrát.

Alsó fordulópont - a ciklus hanyatló ágának mélypontja, ahol éppen a dekonjunktúra által kialakult feltételek kiváltják a konjunktúrát.

Politikai ciklusok, olyan üzleti ciklusok, amelyeket a rendszeresen ismétlődő parlamenti választások, a hatalom megőrzését szolgáló gazdaságpolitika vált ki.

6. A GAZDASÁGPOLITIKA A MAKROGAZDASÁGI CÉLOK SZOLGÁLATÁBAN

Gazdaságpolitika (állami) - azon célok, s azokat szolgáló eszközök, módszerek összessége, amivel az állam tudatosan hatást gyakorol a gazdaságra.

Fiskális gazdaságpolitikai eszközök

Fiskális (kötségvetési) politika - a bevételek és a kiadások szabályozásán keresztül az állam hat az államháztartási, költségvetési egyensúlyra, s ezen keresztül a nemzetgazdaság egészére.

Államháztartás - az állami jellegű gazdálkodás mérlegeinek összessége: a központi költségvetés, a területi és a társadalombiztosítási önkormányzatok, valamint az elkülönített állami alapok költségvetése.

Központi (állami) költségvetés - az állam tervezett bevételeinek és kiadásainak éves mérlege, az állam központosított pénzalapja.

Deficités költségvetés - a költségvetés kiadásai meghaladják a bevételeit

Szufficites költségvetés - a költségvetés bevételei nagyobbak, mint a kiadásai

Kiegyensúlyozott költségvetés - a költségvetési bevételek és kiadások megegyeznek.

Költségvetési bevételek - adók, vámok, illetékek, állami és költségvetési szervek befizetései, egyéb bevételek.

Közvetlen adó - az az adó, amit a jövedelemtulajdonos közvetlenül fizet be.

Közvetett adó - amit általában a javak árai tartalmaznak és az eladók fizetik be.

Egyösszegű adó, ami nem függ a jövedelmektől, hanem a vagyontól vagy mástól (ház, eb, adó stb.)

Jövedelmektől függő adó, ami a jövedelem nagyságával arányos vagy progresszív vagy degresszív.

A költségvetés főbb kiadásai - a költségvetési intézmények (rendőrség, katonaság, oktatás egészségügyi szervezetek stb.) fenntartása, vállalati, lakossági transzferek, beruházások állami finanszírozása.

Expanzív költségvetési politika - az állam az aggregált kereslet élénkítésén keresztül hat a gazdaságra (bevétel csökkentés, kiadás növelés).

Restriktív költségvetési politika - az állam az aggregált kereslet csökkentésén keresztül gyakorol hatást a gazdaságra (kiadás csökkentés, bevétel növelés).

Adómultiplikátor - egységnyi adónövekedés hány egységnyi jövedelemcsökkenést okoz.

$$\text{Mértéke} = \frac{c}{1-c} = \frac{c}{s}$$

Haavelmo-tétel - az egyensúlyban lévő költségvetés a kiadások nagyságával növeli az egyensúlyi jövedelem nagyságát.

Automatikus stabilizátorok - olyan gazdaságpolitikai eszközök, amelyek visszacsatolásuk révén egyszeri bevezetés után automatikusan stabilizálják a nemzetgazdaságot.

Diszkrecionális politika - egyedi állami intézkedések a gazdaság szabályozására, rendkívüli feltételek mellett.

Tényleges költségvetés - az adott időszak tényleges költségvetési kiadásait és bevételeit állítja szembe.

Strukturális költségvetés - költségvetési kiadások és bevételek egyenlege a gazdaság potenciális kibocsátási szintjén tervezve.

Ciklikus költségvetés - a konjunktúra-ciklusoknak a költségvetésre gyakorolt hatásait tükrözi. Az egyenleg azon változásait mutatja, amikor a gazdaság a potenciális szint alatt (recesszió), vagy afölött (prosperitás) működik.

Monetáris gazdaságpolitikai eszközök

Monetáris politika - az állam a pénzforgalom és a kamatláb szabályozásával hat a gazdaságra.

Tágabban értelmezett pénzpiac - magában foglalja a szűkebben vett pénzpiacot, a pénztőke piacát, a devizapiacot, valamint ezek tranzakcióit.

Direkt pénzügyi beavatkozás - az állam közvetlenül avatkozik a pénzügyi folyamatokba (a betéti és hitelkamatok megszabása, hitelpolitikai direktívák stb.).

Indirekt pénzpiaci eszközök - a jegybank közvetett eszközökkel szabályozza a pénztömeget és a kamatlábat (nyíltpiaci műveletek, a refinanszírozási és rediszkontláb-politika, a kötelező tartalékráta-politika).

Szűkebb pénzpiac - a rövidlejáratú ügyletek, pénz- és hiteleszközök adás-vétele. (Eszközei: kereskedelmi-kincstári váltó, kincstárjegy, bankbetét, rövidlejáratú bankhitel stb.)

Elsődleges pénzpiac - a pénz teremtése és a megtakarítások tőkévé válása.

Másodlagos pénzpiac - a teremtett pénz újraelosztása.

Refinanszírozási hitelek - a központi bank hitelt nyújt a kereskedelmi bankoknak, hogy bővíthessék hitelnyújtási lehetőségeiket. A váltóleszámítóláshoz hasonló hatású (pénzteremtés!), de annál korszerűbb forma.

Nyíltpiaci művelet - a jegybank állampapír-kereskedelme a kereskedelmi bankok és a lakosság felé.

Kötelező tartalékráta - a kereskedelmi bankok számára kötelezően a jegybanknál elhelyezendő, elsődlegesen a betétesek biztonságát szolgáló tartalék aránya a betétállományhoz: $t = \frac{\text{kötelező tartalék a jegybanknál}}{\text{a kereskedelmi bank betét állománya}}$.

Expanzív pénzpolitika - az állam több pénzt pumpál a gazdaságba, hogy növelje a keresletet, és így élénkítse a gazdaságot.

Restriktív pénzpolitika - az állam csökkenti (vagy korlátozza) a forgalomban lévő pénz mennyiségét, amivel korlátozza a kereslet így a termelés növekedését is.